

DOI: <https://doi.org/10.28925/2412-0774.2025.4.16>

УДК 316.752:159.922]:355.01

Анастасія Невеля

<https://orcid.org/0009-0003-7000-5253>

аспірантка,

Український державний університет імені Михайла Драгоманова,

вул. Пирогова, 9, 01601, Київ, Україна

anastasiianevelia@gmail.com

ЦІННОСТІ І ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ: ТРАНСФОРМАЦІЇ ВОЄННОГО ЧАСУ

У статті проаналізовано в широкому, загальнонауковому розумінні зміст понять «цінності» і «ціннісні орієнтації» як вибір людиною певних матеріальних і духовних цінностей – об'єктів, що визначають її цілеспрямовану життєдіяльність, весь спосіб життя. Підкреслено, що категорія «цінність» є міждисциплінарною: вона досліджується у філософії, соціології, психології, педагогіці, етиці, естетиці, причому загальними проблемами теорії цінностей у гуманітарних науках є такі: визначення самого поняття цінності; фактори та механізми становлення системи цінностей особистості; діалектика взаємодії об'єктивного та суб'єктивного, свідомого та несвідомого в механізмі становлення цінностей; класифікація цінностей, ієрархія цінностей; функції цінностей у розвитку суспільства та особистості. На сьогодні сама категорія цінності – одна із центральних у сучасному гуманістичному знанні. Підкреслено продуктивність наряду з розумінням цінностей – психології самоактивності та суб'єктного становлення особистості як саморегульованої соціально-психологічної системи, в якій ціннісні орієнтації розглядаються як складові моральної свідомості людини і регулятори її суспільної життєдіяльності. Зроблено висновок, що з початком повномасштабної війни особисте, громадянське та національне тісно перетнулися. Матеріальний добробут сьогодні може бути ресурсом для допомоги армії, засобом, який полегшить життя в нових умовах і за постійного ризику не може порівнюватись за своєю важливістю із збереженням власного життя і життя родини. Основними цінностями і ціннісними орієнтирами в умовах війни є захист своїх рідних та близьких людей, своєї території і держави в цілому.

Ключові слова: війна, європейські цінності, життєдіяльність, самоактивність особистості, цінності, ціннісні орієнтації.

ВСТУП

У сучасній філософії, психології, педагогіці, соціології існують різні підходи до вивчення проблеми цінностей і ціннісних орієнтирів особистості. Незважаючи на відмінності у поглядах різних науковців, розуміння ними понять «цінності» і «ціннісні орієнтири» має багато спільного. Як зазначає Л. Ніколенко (2018), загальна тенденція полягає в розумінні їх як пріоритетних гуманістичних орієнтирів на загальнолюдські цінності.

Так, філософи розглядають це поняття в межах ціннісного підходу і стверджують, що наукова необхідність категорії «цінність» виникає тоді, коли постає питання про особистість і оточуючий її матеріально-духовний світ, тобто про співвідношення діяльності суб'єкта (яким може бути особистість, група, клас, нація) і тих об'єктивних умов, у яких він діє. Розв'язуючи проблему формування ціннісних орієнтацій особистості, науковці намагаються розкрити сутність механізму інтеріоризації об'єктивних цінностей культури, причин і умов, за яких об'єктивні цінності стають суб'єктивно значущими, стійкими життєвими орієнтирами особистості, її ціннісними орієнтаціями (Ніколенко, 2016, с. 163).

Цінності і ціннісні орієнтації особистості стали предметом досліджень різних галузей гуманітарного знання, як-от філософія (В. Андрущенко, В. Кремень та інші), психологія (Г. Балл, М. Боришевський, С. Максименко, Т. Яценко та інші), педагогіка (І. Бех, В. Вербець, О. Коберник, В. Сухомлинський, та інші) тощо.

Вивченню сутнісних характеристик цінностей та їх значенню в житті особистості приділяли увагу такі вчені, як О. Зазимко, О. Злобіна, Л. Сохань, В. Тихонович, О. Трухан та інші.

У широкому, загальнонауковому, розумінні науковці тлумачать ціннісні орієнтації як вибір людиною певних матеріальних і духовних цінностей як об'єктів, що визначають її цілеспрямовану життєдіяльність, весь спосіб життя. Однак детальніший аналіз цього феномену показав, що кожна наукова галузь вивчає ціннісні орієнтації у своєму аспекті (Ніколенко, 2016, с. 163).

Під час військової агресії РФ в Україні відбувається переосмислення цінностей і відповідно ціннісних орієнтацій особистості. Проблема життєвих цінностей під час війни розкрита у праці В. С. Фуркало і В. І. Фуркало (2022), на сторінках інтернет-видань. Ця проблема піднімається у соцмережах й активно обговорюється громадянами України.

Мета статті – проаналізувати зміни в змістовному наповненні понять «цінності» і «ціннісні орієнтири», які привнесли війна та умови воєнного стану.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ І ОБГОВОРЕННЯ

Важливо підкреслити, що цінність у філософському розумінні розглядається як аналіз людського, соціокультурного значення відповідних феноменів реальності. Усвідомлення будь-яких явищ чи предметів у ціннісному аспекті є осмислення їх через категоріальні відношення добра і зла, істини і оман, справедливого і несправедливого. До основних результатів зазначеного усвідомлення є відповідне суб'єктивне оцінювання, імперативи, згода, заборона, нормативні уявлення (В. С. Фуркало, В. І. Фуркало, 2022, с. 59).

Цінності з формальної точки зору поділяються на позитивні й негативні (серед них можна виділити і малоціннісні), абсолютні та відносні, суб'єктивні й об'єктивні. У філософії поняття «цінність» визначається як належне та бажане, на відміну від реального, дійсного, є властивостями буття, які створює людина або які мають певне ставлення до неї (Виховання цінностей особистості: європейський вектор та національний контекст, 2023).

Ми погоджуємося з думкою, що категорія «цінність» є міждисциплінарною: вона досліджується у філософії, соціології, психології, педагогіці, етиці, естетиці, причому загальними проблемами теорії цінностей у гуманітарних науках є такі:

- визначення самого поняття цінності;
- фактори та механізми становлення системи цінностей особистості;
- діалектика взаємодії об'єктивного та суб'єктивного, свідомого та несвідомого у механізмі становлення цінностей;
- класифікація цінностей;
- ієрархія цінностей;
- функції цінностей у розвитку суспільства та особистості.

На сьогодні сама категорія цінності – одна з центральних у сучасному гуманістичному знанні (Виховання цінностей особистості: європейський вектор та національний контекст, 2023).

Як зазначає У. Михайлишин (2017), вивчення проблеми цінностей свідчить про термінологічну і сутнісну неоднозначність вказаної категорії. У психологічних дослідженнях спостерігається взаємозаміна та недиференційованість понять «цінності», «ціннісні орієнтації», «установка», «спрямованість особистості», «позиція». Цінності в психологічних дослідженнях співвідносяться з бажаннями, потребами та ідеалами. Цінності – це те, що людина особливо цінує в житті, навколишньому світі, людях, матеріальній і духовній культурі; це те, чому вона надає особливого значення.

На думку О. Пенькової (2016), цінність є багатогранним утворенням у результаті суб'єкт-об'єктних відносин. З категорією «цінність», як зазначає дослідниця, нерозривно пов'язане поняття «ціннісні орієнтації». Ціннісні орієнтації – це феномен, що відображає позитивну чи негативну значущість предметів або явищ соціальної діяльності для

особистості. Особливого значення набуває зв'язок ціннісних орієнтацій зі спрямованістю особистості, яка характеризує особистість з точки зору її соціальної і моральної зрілості (Пенькова, 2016, с.117).

У. Михайлишин (2017) зазначає, що індивідуальна ієрархія ціннісних орієнтацій, як правило, є послідовністю досить добре розмежованих «блоків». Зокрема, серед термінальних цінностей протиставляються: конкретні життєві цінності (здоров'я, робота, друзі, сімейне життя) – абстрактні цінності (пізнання, розвиток, свобода, творчість); цінності професійної самореалізації (цікава робота, продуктивне життя, творчість, активна діяльна життя) – цінності особистого життя (здоров'я, любов, наявність друзів, розваги, сімейне життя); індивідуальні цінності (здоров'я, творчість, свобода, активне діяльна життя, розваги, впевненість у собі, матеріально забезпечене життя) – цінності міжособистісних відносин (наявність друзів, щасливе сімейне життя, щастя інших); активні цінності (свобода, активне діяльне життя, продуктивне життя, цікава робота) – пасивні цінності (краса природи і мистецтва, впевненість у собі, пізнання, життєва мудрість) (Михайлишин, 2017, с. 50).

Узагальнюючи інструментальні цінності, У. Михайлишин виділяє наступні дихотомії: *етичні цінності* (чесність, непримиренність до недоліків) – *цінності міжособистісного спілкування* (вихованість, життєрадісність, чуйність) – *цінності професійної самореалізації* (відповідальність, ефективність у справах, тверда воля, старанність); *індивідуалістичні цінності* (високі запити, незалежність, тверда воля) – *конформістські цінності* (старанність, самоконтроль, відповідальність) – *альтруїстичні цінності* (терпимість, чуйність, широта поглядів); *цінності самоствердження* (високі запити, незалежність, непримиренність, сміливість, тверда воля) – *цінності прийняття інших* (терпимість, чуйність, широта поглядів); *інтелектуальні цінності* (освіченість, раціоналізм, самоконтроль) – *цінності безпосередньо емоційного світовідчуття* (життєрадісність, чесність, чуйність) (Михайлишин, 2017, с. 50–51).

Існує думка, що існує три взаємоперехідні форми існування цінностей: суспільні ідеали, предметне втілення цих ідеалів у діяннях або творах конкретних людей і мотиваційні структури особистості («моделі належного»), які спонукають її до предметного втілення у своїй поведінці і діяльності громадських ціннісних ідеалів (Михайлишин, 2017, с.51).

Отже, цінністю можна вважати все те, що особистість цінує, що є для неї значущим і важливим. Власне, йдеться про ту роль, яку предмет чи явище можуть відігравати в життєдіяльності людей з точки зору їхніх потреб, інтересів, цілей. Те, що для однієї людини може бути цінністю, інша людина може недооцінювати, а то й зовсім не вважати цінністю (Виховання цінностей особистості: європейський вектор та національний контекст, 2023).

Л. Ніколенко (2018) підкреслює появу нового напрямку в розумінні цінностей – психології самоактивності. Дослідниця зауважує, що М. Боришевський, який є її засновником, вважав ціннісні орієнтації складниками моральної свідомості людини і регуляторами її суспільної життєдіяльності: «Ціннісні орієнтації – це стійкі, визначені, певним чином скоординовані утворення (одиниці) моральної свідомості – основні її ідеї, поняття, які виражають сутність морального змісту людського буття, а тому й найбільш загальні культурно-історичні умови і перспективи» (М. Боришевський). На думку М. Боришевського, ціннісні орієнтації – це і є вибір особистістю такого типу поведінки (вчинку), в основі якого лежать певні, з тією чи іншою глибиною усвідомлені (чи взагалі неусвідомлені) цінності (цитата за Ніколенко, 2018).

У контексті того, що цінності не можуть бути просто засвоєними, а мають бути привласненими людиною і виявлятися у її поведінці і діяльності, заслуговують погляди Т. Яценко (1987), яка звертає увагу на те, що усвідомлювані й проголошувані цінності не можуть повністю визначати поведінку людини в соціумі. При цьому Т. Яценко зосереджує увагу на необхідності виявлення розбіжностей між свідомою декларацією цінностей і результатами дій, які можуть виявлятися всупереч проголошеним цілям і цінностям (Яценко, 1987).

Нам імпонує думка, що ціннісні орієнтації визначають генеральну лінію життя людини через сукупність трьох компонентів: *когнітивного* (смыслового), завдяки якому відбувається пізнання реальності й, відповідно, вироблення ціннісного ставлення; *емоційного*, що виявляє переживання, ставлення до цінностей, і *поведінкового*, який означає готовність особистості до дії (Ніколенко, 2018, с. 164). Суголосною є робота О. Пенської (2016), у якій розкривається зміст цих компонентів у структурі самосвідомості особистості.

З точки зору педагогіки, зокрема соціальної, взаємозумовленість цих трьох компонентів у процесі становлення ціннісних орієнтирів соціальних працівників має важливе значення.

Ми повністю погоджуємося з думкою, що ціннісні орієнтації як складник моральної свідомості забезпечують загальну спрямованість поведінки індивідів, соціально значущий вибір ними цілей, цінностей, способів регуляції поведінки, її форм і стилю. Як рушійні мотиви поведінки, ціннісні орієнтації крізь призму суб'єктивного сприйняття дають можливість визначити своєрідність і характерні риси сучасної епохи, пізнати й зрозуміти, наскільки людина володіє моральною здатністю відповідати потребам розвитку суспільства, наскільки вона творчо активна або пасивна і байдужа (Пірен, 2011).

Звернемо увагу ще на таку думку, яка пояснює процес реалізації цінностей індивіда у діяльності: цінність об'єктивна, а ціннісна орієнтація суб'єктивна. Перехід цінностей у ціннісні орієнтації є свідченням об'єктивації особистості. Цінність має якісну характеристику (ступінь наближеності до ідеалів Краси, Істини, Добра), яка визначає її кількісну характеристику (амплітуда функціонування). Чим вище ранг цінності, тим вона більш незалежна від історичних умов, соціальних змін, поглядів і смаків окремих людей. Аксиологічний рівень розвитку особистості визначається рангом цінностей, трансформованих у ціннісні орієнтації, стійкістю останніх, багатоплановістю, гармонійністю поєднання (Виховання цінностей особистості: європейський вектор та національний контекст, 2023, с. 21).

Вивчаючи проблему ціннісних орієнтацій особистості, Л. Ніколенко (2018) зробила такий висновок щодо соціальної значущості феномену ціннісних орієнтацій для окремої особистості і суспільства зокрема (с. 166).

По-перше, ціннісні пріоритети є життєвими орієнтирами людини, вони спрямовують особистість на пошуки порядку і сенсу в житті, допомагають відокремити істинне від помилкового, справедливе від несправедливого, добре від поганого, допустиме від забороненого. Без них люди були б дезорієнтовані в соціальному просторі.

По-друге, ціннісні орієнтації служать основою мотивації поведінки людей, визначають її особливості; відповідно, структура ціннісних орієнтацій може бути показником для прогнозу загальної спрямованості особистості.

По-третє, ціннісні орієнтації є найважливішими регуляторами поведінки людини, її прагнень і вчинків, спонукальними чинниками соціальної активності. Людина інтеріоризує основні соціальні цінності і керується ними у своїй поведінці.

По-четверте, ціннісні орієнтації є критерієм або стандартом для вибору суб'єктом цілей, засобів, способу, результатів і умов діяльності, інших видів соціальної активності.

По-п'яте, ціннісні орієнтації є найважливішими чинником консолідації людей, інтеграції їх у співтовариства.

Підкреслимо, що ціннісні орієнтації можуть не збігатися зі структурою цінностей, які функціонують у суспільній свідомості. Тобто для окремої особистості може бути важливим і значущим те, що не є таким з погляду суспільних інтересів і усталених норм суспільства. Через такі обставини важливо розрізняти ціннісні орієнтації особистості і орієнтації особистості на цінності, поширені в певному суспільстві. Орієнтація на цінність є певним ставленням особистості до зовнішніх настанов, норм, звичаїв тощо (Виховання цінностей особистості: європейський вектор та національний контекст, 2023, с. 20).

Отже, хоча цінності і ціннісні орієнтації не збігаються, проте між ними існує зв'язок: не тільки від індивіда до соціуму, а й навпаки. Ціннісну орієнтацію особистості – це

результат проєкції цінності – явища соціумної свідомості на емпіричну площину свідомості індивідуальної (Виховання цінностей особистості: європейський вектор та національний контекст, 2023, с. 20)..

Значний інтерес у контексті трансформації змісту цінностей і ціннісних орієнтацій під час війни в Україні становить колективна монографія Інституту соціології НАН України, у якій представлено результати соціологічних спостережень за змінами в українському суспільстві та його підсистемах унаслідок агресії рф (Українське суспільство в умовах війни, 2022).

У монографії розглянуто глобальні та локальні аспекти війни, трансформації інституціональної та соціально-групової структури, зсуви в настроях, очікуваннях, ціннісних орієнтаціях громадян, соціально-психологічному стані населення. Розглядаючи вплив війни на ціннісні пріоритети людей, зазначається, що під час війни викристалізовується ідентичність країни, сьогодні для більшості населення питання державної незалежності не є чимось абстрактним, воно стало екзистенційним, адже, виборюючи незалежність країни, суспільство обстоює власне право на життя, своє майбутнє, своє право на свободу, можливість жити на своїй землі під своїм прапором.

З початком повномасштабної війни особисте, громадянське та національне тісно переплелись. Сьогодні багато хто усвідомлює, що матеріальні статки не можна взяти з собою, ховаючись у підвалах, матеріальний добробут мало чим захистить від удару ракет чи влучення снаряду. Матеріальний добробут сьогодні може бути ресурсом для допомоги армії, засобом, який полегшить життя в нових умовах, особливо це стосується внутрішньо і зовнішньо переміщених осіб, слугуватиме подушкою безпеки в разі втрати роботи. І за постійного ризику бути втраченим матеріальне не може порівнюватись за своєю важливістю із збереженням власного життя і життя родини. Сьогодні важливість добробуту і міцної сім'ї отримала більшу значущість у забезпеченні власної безпеки і безпеки близьких людей (Українське суспільство в умовах війни, с. 329).

Розглядаючи життєві цінності під час війни В. С. Фуркало, В. І. Фуркало (2022) зазначають що війна, крім своїх жорстоких наслідків, впливає на свідомість людей. Бойові дії на українських територіях призводять до психічних травм, а ще в більшості випадків до переосмислення, а то й зміни життєвих цінностей. Учені роблять висновок, що війна є намаганням колонізувати життєвий світ, коли агресор не сприймає і не поважає право кожної людини на свободу, вибір, мову, землю, дім, а найголовніше – право на життя. У цих умовах захист своїх рідних та близьких людей, своєї території і держави в цілому – це збереження того світу, в якому функціонують і яким живуть люди, яких знаємо, цінуємо та любимо.

В. С. Фуркало і В. І. Фуркало (2022) зазначають, що ключовою проблемою сьогодення є проблема вибору основних життєвих цінностей в умовах війни, яка кардинально змінила життя кожного індивіда. Постійні страждання та смерті змушують замислитись про цінність життя людини. Тому за таких умов, кожний громадянин відчуває та емоційно реагує на зовнішній світ (В. С. Фуркало, В. І. Фуркало, 2022, с. 58).

Отже, саме під час війни на перший план виходять життєві цінності, які виступають певними маркерами аналізу ситуації і світовідчуття особистості, визначають її характер, здатність реагувати чи терпіти (В.С. Фуркало і В.І. Фуркало, 2022, с. 58).

Окремий дискурс складають дослідження європейських цінностей, заснованих на об'єднавчих принципах вільних народів світу: демократії, верховенстві права, повазі до міжнародного права та прав людини, прав національних меншин, а також гендерній рівності. Сприйняття європейських та євроінтеграційних цінностей громадянами України особливо актуалізувалось під час повномасштабного вторгнення рф і євроінтеграційних процесів, які розпочала наша держава для входження в Європейський Союз (Калінічева, Бульвінська, 2023). Соціологічні дослідження демонструють певну динаміку в сприйнятті українцями європейських цінностей: від поміркованого сприйняття в перші роки української незалежності до підтримки та переконання в незворотності євроінтеграційних устремлень

нашої країни на нинішньому етапі розвитку (Ідентичність громадян України: тенденції змін, 2024).

А. Brand et al. (2024) наголошують, що засвоєння європейських цінностей і європеїзація ідентичностей може бути менше пов'язана зі змінами політики, а розгортатися підсвідомо через різні дії в життєвому світі, культурній та приватній сферах і дозвіллі: через культурну спадщину, мистецтво, спорт та ігри, транскордонне спілкування, подорожі та контакти тощо. Проте провідну роль у впровадженні європейських цінностей в українському суспільстві, як акцентують науковці, відіграє освіта, зокрема вища, через імплементацію освітніх програм, навчальних дисциплін, викладацьких грантів програми Еразмус+, просвітницьких курсів з викладання європейської історії, культури та європейських цінностей тощо (Калінічева, Бульвінська, 2023; Keda et al., 2025; Spitsyn et al., 2024).

ВИСНОВКИ

Узагальнення основних підходів науковців до визначення змісту понять «цінності» і «ціннісні орієнтації» дозволяє зробити висновок, що ціннісні орієнтації розглядаються як: ставлення особистості до носія життєвих цінностей; ставлення особистості до об'єктів навколишньої дійсності; прагнення особистості до життєвих цінностей; спрямованість особистості на цінності; уявлення особистості про життєві цінності; стійку установку особистості на життєві цінності; регулятор життєдіяльності людини.

Ми вважаємо, що погляд на цінності як регулятор життєдіяльності людини (М. Боришевський) є найбільш продуктивним з точки зору активності людини, її самореалізації і самоствердження у житті та професійній діяльності.

Звертаємо увагу на думку про соціальне значення ціннісних орієнтацій, з якою ми повністю погоджуємося. Цінності виконують роль регуляторів суспільної життєдіяльності людини. Будучи елементом моральної свідомості, ціннісні орієнтації відображають не тільки корінні інтереси та основні цінності людського буття, а й формують більш чи менш чіткі уявлення сучасної людини про сенс життя, людяність, співчутливість (Ніколенко, 2018, с. 165).

Війна стала подією, що інтенсифікувала процес національної самовизначеності, стимулювала готовність українців до спротиву агресії й захисту незалежності України. Сьогодні абсолютна більшість опитаних ідентифікує себе як громадянина України. Наразі головною для більшості населення країни є боротьба за державну незалежність, обстоювання свого права на майбутнє та майбутнє країни. Незалежність держави стає провідною цінністю українського суспільства.

Війна є намаганням колонізувати життєвий світ, коли агресор взагалі не бажає сприймати та поважати право кожної людини на свободу, вибір, мову, землю, дім, і найголовніше право на життя. Сьогодні у кожного українця є можливість захищатися та проявляти протест або ж підкоритися. Ця боротьба відбувається у свідомості людей насамперед, за те, що відіграє важливу роль для нашого буття у цьому світі. Захист своїх рідних та близьких людей, своєї території і держави в цілому – це збереження того світу, в якому функціонують і яким живуть люди, яких знаємо, цінуємо та любимо. Це більше, ніж будь-яке особисте існування (В. С. Фуркало, В. І. Фуркало, 2022, с. 60).

Таким чином, найвища цінність сьогодні для українців – бути людиною, мати право жити, робити вибір, жити за своїм вибором у своїй державі.

Список використаної літератури

1. Боришевський М. Й. Духовні цінності в становленні особистості громадянина. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 1. С. 144–150.
2. Виховання цінностей особистості: європейський вектор та національний контекст: колективна монографія / за ред. О. М. Кoberника. Умань: Візаві, 2023. 392 с. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/41793/1/1.pdf> (дата звернення: 20.11.2025).

3. Ідентичність громадян України: тенденції змін (червень 2024 р.) Центр Разумкова. 24 липня 2024 р. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-cherven-2024r> (дата звернення: 20.11.2025).
4. Калінічева Г., Бульвінська О. Роль вищої освіти в розвитку цінностей Об'єднаної Європи під час повоєнного відновлення України. *Проблеми освіти*. 2023. № 2 (99). С. 24–43. DOI: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.2-99.2023.02>
5. Михайлишин У. Б. Ціннісні орієнтації в структурі особистості. Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання. Харків: ХНУВС, 2017. С. 50–52. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/abaf68c2-1d7f-43c3-8bfd-5c858be0940d/content> (дата звернення: 20.11.2025).
6. Ніколенко Л. М. Соціальна значущість ціннісних орієнтацій особистості у професійному становленні корекційного педагога. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. Педагогічні науки. 2018. № 1 (15). С. 162–168. DOI: <https://doi.org/10.32342/2522-4115-2018-0-15-162-168>
7. Пенькова О. І. Проблема саморегуляції особистості: ціннісний аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки*. 2016. Вип. 2. Том 1. С. 114–118. URL: <https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/747> (дата звернення: 20.11.2025).
8. Пірен М., Цілорик О. Ціннісні орієнтації молоді в українському суспільстві на сучасному етапі. *Освіта регіону. Політологія, психологія, комунікації*. 2011. № 4. С. 213–218. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/648> (дата звернення: 20.11.2025).
9. Українське суспільство в умовах війни. 2022: Колективна монографія / за ред. Є. Головахи, С. Макєєва. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с. URL: <https://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/maket-vijna...2022dlya-tipografiiyse.pdf> (дата звернення: 20.11.2025).
10. Українське суспільство в умовах війни. Рік 2024 / за ред. Є. Головахи, С. Дембіцького. Київ: Інститут соціології НАН України, 2024. 450 с. URL: <https://isnasu.org.ua/publish/book.php?id=2024-ukrainske-suspilstvo-v-umovah-vijny-rik-2024> (дата звернення: 20.11.2025).
11. Фуркало В. С., Фуркало В. І. Життєві цінності під час війни. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2022. № 4 (48). С. 57–61. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.4.9>
12. Яценко Т. С. Социально-психологическое обучение в подготовке будущих учителей. Киев: Вища школа, 1987. 110 с.
13. Brand A., Niemann A., Weber, R. Introduction: the Europeanisation of identities through everyday practices. *Journal of Contemporary European Studies*. 2024. № 32 (2). P. 309–320. DOI: <https://doi.org/10.1080/14782804.2024.2310021>
14. Keda M., Haponenko D., Diatlov V., Kondratiev I., & Solomenna T. Internalization of European Values Through Learning History and Culture of Europe in Times of War. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2025. № 17 (4). P. 713–736. DOI: <https://doi.org/10.18662/rrem/17.4/1076>
15. Spitsyn V., Antonenko I., Synkovska O., Dzevytska L., Potapiuk L. European Values in the Ukrainian Higher Education System: Adaptation and Implementation. *Journal of Curriculum and Teaching*. 2024. Vol 13. № 3. P. 102–114. DOI: <https://doi.org/10.5430/jct.v13n3p102>

References

- Boryshevsky, M. Y. (1997). Duhovni cinnosti v stanovleni osobistosti gromadyanina [Spiritual values in the formation of a citizen's personality]. *Pedagogy and psychology*, 1, 144–150.
- Kobernik, O. M. (Ed.) (2023). *Vihovannya cinnostej osobistosti: yevropejskij vektor ta nacionalnij kontekst: kolektivna monografiya* [Education of personal values: European vector and national context: collective monograph]. Vizavi. <https://eprints.zu.edu.ua/41793/1/1.pdf>
- Razumkov Center (2024, July 24). *Identychnist gromadyan Ukrayini: tendencyi zmin (cherven 2024 r.)* [Identity of Ukrainian citizens: trends of change (June 2024)]. <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-cherven-2024r>
- Kalinicheva, H., Bulvinska, O. (2023). Rol vishoyi osviti v rozvitku cinnostej Ob'yednanoyi Yevropi pid chas povoyennogo vidnovlennya Ukrayini [The Role of Higher Education in the Development of United European Values During the Post-War Reconstruction of Ukraine]. *Problems of Education*, 2 (99), 24–43. <https://doi.org/10.52256/2710-3986.2-99.2023.02>
- Mykhaylyshyn, U. B. (2017). Cinnisni oriyentatsiyi v strukturi osobistosti [Value orientations in the structure of personality]. In *Osobistist, suspilstvo, zakon: psihologichni problemi ta shlyahi yih rozv'yazannya* (pp. 50–52). Kharkiv National University of Internal Affairs. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/abaf68c2-1d7f-43c3-8bfd-5c858be0940d/content>
- Nikolenko L. M. (2018). Socialna znachushist cinnisnih oriyentacij osobistosti u profesijnomu stanovleni korekciynogo pedagoga [The social importance of value orientations of a person in professional formation of a correction teacher]. *Bulletin of Alfred Nobel University. Series: Pedagogy and Psychology*, 1 (15), 162–168. <https://doi.org/10.32342/2522-4115-2018-0-15-162-168>

- Penkova, O. I. (2016). Problema samoregulyaciyi osobistosti: cinnisnij aspekt [The problem of self-realisation: values aspect]. *Scientific Bulletin of KSU Series Psychological Sciences*, 2 (1), 114–118. <https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/747>
- Piren, M., Tsilyuryk, O. (2011). Cinnisni oriyentaciyi molodi v ukrayinskomu suspilstvi na suchasnomu etapi [Value orientations of youth in Ukrainian society at the present stage]. *Osvita regionu. Politologiya, psihologiya, komunikaciyi*, 4, 213–218. <https://social-science.uu.edu.ua/article/648>
- Golovakha, E., Makeyev, S. (Eds.) (2022). *Ukrayinske suspilstvo v umovah vijni. 2022: Kolektivna monografiya [Ukrainian Society in Wartime. 2022: Collective Monograph]*. Institute of Sociology, NAS of Ukraine. <https://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/maket-vijna...2022dlya-tipografiivse.pdf>
- Golovakha, E., Dembitsky, S. (Eds.) (2024). *Ukrayinske suspilstvo v umovah vijni. 2024 [Ukrainian Society in Wartime. 2024]*. Institute of Sociology, NAS of Ukraine. <https://isnasu.org.ua/publish/book.php?id=2024-ukrainske-suspilstvo-v-umovah-vijny-rik-2024>
- Furkalo V., Furkalo V. (2022). Zhittjevi cinnosti pid chas vijni [Life Values During The War]. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*, 4 (48), 57–61. <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.4.9>
- Yatsenko, T. S. (1987). *Socialno-psihologicheskoe obuchenie v podgotovke budushih uchitelej [Social and psychological training in the training of future teachers]*. Vishcha shkola.
- Brand, A., Niemann, A., & Weber, R. (2024). Introduction: the Europeanisation of identities through everyday practices. *Journal of Contemporary European Studies*, 32 (2), 309–320. <https://doi.org/10.1080/14782804.2024.2310021>
- Keda, M., Haponenko, D., Diatlov, V., Kondratiev, I., & Solomenna, T. (2025). Internalization of European Values Through Learning History and Culture of Europe in Times of War. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 17 (4), 713–736. <https://doi.org/10.18662/rrem/17.4/1076>
- Spitsyn, V., Antonenko, I., Synkovska, O., Dzevytska, L., Potapiuk, L. (2024). European Values in the Ukrainian Higher Education System: Adaptation and Implementation. *Journal of Curriculum and Teaching*, 13 (3). <https://doi.org/10.5430/jct.v13n3p102>

Стаття надійшла до редакції 25.11.2025

Прийнято до друку 26.12.2025

VALUES AND VALUE ORIENTATIONS OF THE INDIVIDUAL: WARTIME TRANSFORMATIONS

Anastasiia Nevelia

<https://orcid.org/0009-0003-7000-5253>

PhD student,

Dragomanov Ukrainian State University,

9 Pirogov Str., 01601, Kyiv, Ukraine

anastasiianevelia@gmail.com

The article analyzes in a broad, general scientific sense the content of the concepts of “values” and “value orientations” as a person’s choice of certain material and spiritual values – objects that determine his purposeful life, the whole way of life. It is emphasized that the category of “value” is interdisciplinary: it is studied in philosophy, sociology, psychology, pedagogy, ethics, aesthetics, and the common problems of the theory of values in the humanities are as follows: definition of the very concept of value; factors and mechanisms of the formation of the system of values of the individual; dialectics of interaction between objective and subjective, conscious and unconscious in the mechanism of value formation; classification of values; hierarchy of values; functions of values in the development of society and the individual today, the category of values itself is one of the central ones in modern humanistic knowledge. The productivity of the direction in the understanding of values – the psychology of self-activity and the subjective formation of the personality as a self-regulated socio-psychological system, in which value orientations are considered as components of the moral consciousness of a person and regulators of his social life, is emphasized. It is concluded that with the beginning of a full-scale war, personal, civil and national closely intersected. Material well-being today can be a resource for helping the army, a means that will make life easier in new conditions and, with constant risk, cannot be compared in its importance with the preservation of one’s own life and the life of one’s family. The main values and value guidelines in the conditions of war are the protection of one’s relatives and friends, one’s territory and, above all, the state as a whole.

Keywords: European values, life, self-activity of the individual, values, value orientations, war.